

U POSJETU KOD ISTARSKOG PJESNIKA.

Eto me opet u Opatiji! Krasno li se stere modro more pred mojim okom, obrubljeno visovima naših otoka. Sa tjemena hrvatskih gora bieli se svježiji snieg... Rieka sve tone u sunčanom sjaju. Nebo se modri azurnom bojom. U perivoju vrvi šaroliki otmjeni sviet u svietlim proljetnim odielima. Valovi "sezona" dižu se još visoko. Svuda veseo smieh i žamor. Glazba igra: "An der schönen blauen Donau", a manje melodiozni zvukovi raznih stranih jezika i dopiru nam do ušiju. Čuješ i njemački i rumunski i francezki i englezki, koji put i poljski. Onamo na visini vile Angioline, eto grupe Magjara, koja sa onog uzvišenoga mjesta više u svom materinjem jeziku onako sve do preko mora.

U internacionalnom smo mjestu, i da zatvorimo oči, jedva bismo znali, nalazimo li se u Ostendu, Tronville-u, Baden-Badenu ili Karlovim Varima. I bolno se sjetismo ovdje Preradovićevo stih: "N a š e m svietu nigdje spomenika".

Veliki hoteli u rukama su medjunarodnog društva sa sjedištem u Belgiji, restoranti, confisserije, kavane, dućani, sve je to u posjedu tudjinaca, a tek čedni nadpis, kojim se zabranjuje konjima i psima prolaz kroz perivoj, pokazuje i hrvatski tekst uz podpis občinskog poglavarstva. Dakle bar kod konja i pasa dolazimo eto i mi do rieči.

Tako izgleda Opatija - raj Istre - na prvi pogled. To joj je površina. Ali kao što i more svoj biser krije u dubini, tako se i izpod ove lako gibive, fluktirajuće površine, nalaze granitne naslage narodnoga života.

Dašto: "Croatia ancilla Europae". Predugo bili smo tudji sluge, a da preko noći budemo svoji gospodari, al ipak miče se, miče! Narod živi i čuti još u jeziku materinjem, svećenik g l a - g o l j a mu njegovim jezikom (oh, kako se lako diže put neba molba izrečena u glasu narodnome), naš radiša-mornar gradi na domaćem žalu kolibu, utjehu starih svojih dana.

Pak dok se još mnogi naš čovjek, osobito sa naših strana, stidi od njemačkog "kellnera" zatražiti jelo na hrvatskom jeziku, naši sokolovi, pomorski kapetani ma zvale im se ladje i "Gödöle" i "Siraly" i "Arpad" i "Jokai" - hrvatski govore, i tuže se, kađ ih zagrebčani i liepe zagrebčanke nagovaraju njemački.

I našlo se je kolo plemenitih istarskih Hrvata, na čelu im vrijedni naš Spinčić i dr. Štanger, pridružili im se vatreni mladi rodoljubi, od roditelja još u talijanskoj kulturi odgojeni, ali

naravnom evolucijom privedeni narodnoj stvari. Svi ti dižu visoko barjak hrvatski, rade kô mravi, propoviedaju poput apostola narodno evangjelje, posluju dan i noć. I tako je - hvala njima - občina svjetske kupelji Opatije, danas u h r v a t s k i m rukama; a nemoćan je bies Niemaca i Talijana:

"zalud prieti ponor pakla
zalud propast groma!"

Duša moja kao da sluša ovdje od daleka zanosne ilirske davorije, kao da sve još podrhtava sa plemenitog pregnuća naših djedova. Jer što se kod nas vršilo skoro pred jednim vekom, to se eto sada ponavlja na žalovima hrvatskoga mora, u toj pradomovini našoj. Narodni genij počimlje dizati tudjinsko velo sa svete domovinske zemlje i nova danica ukazuje se na nebu: "Zora puca bit će dana".

Narodnostni pokret u Istri, baštinik je nekadašnjeg ilirskog zanosa i stoga treba, da se uza nj nadju s v i Hrvati.

Jednog mi se dana predstavi poznati mladi naš književnik, pjesnik Istrani V i k t o r C a r E m i n, rodom iz Lovrana, neumoran rodoljub, izdavač zaslužnog "Narodnog Lista" u Opatiji, a znan i širem općinstvu sa svojega djela, što no ga je izdala "Matica Hrvatska". Simpatičan mlad čovjek, krasnog izrazitog lica, živih očiju, rječitih gesta, koje te podsjećaju na Zacconija, brzo me je osvojio. Iz govora mu, iz pripoviedanja iz svake njegove rieči izbija žarka rodoljubna duša, koja nalazi zadovoljstvo samo u neumornom radu za narodnu stvar. Otvorio mi je u brzo srce svoje, izpričao mi je gotovo prečednim načinom svoje književničke osnove. Car je već više toga napisao za opatijske diletante, glumište ga privlači; kao svaki jaki talenat, i on hoće da omjeri svoje sile na većem dramatskom radu. Pozove me, da mi ga pročita...

Liepog gotovo ljetnog popodneva, nadjoh se pred liepom i čistom jednokatnom kućicom, što se nalazi s one strane široke ceste, koja vodi u Volosko i dieli moderni "Kosmopolis" od hrvatskog diela mjesta. Pred kućom mali uredni vrtić sa cipresama i svježim lovorom, koji ovdje pjesniku cvjeta izpod prozora... A u toj je bašči ponajmiliji cviet, kojim si je pjesnik okitio grudi, ljubezna i mila gdja. Ema Careva, angjeo-provodič, supruga i njegov tajnik.

Udjosmo u kuću. Liepo i voljko uređjena soba, odišuća čistoćom i lagodnošću, primi nas pod svoje okrilje. I pjesnik uze da nam čita svoje djelo. Meki ugodni mu glas zvonko je zvonio po sobi, godio uhu, a pogodio srce. Doista Car je sam najbolji inter-

preta svojih djela, on govori k srcu, a riječ "hrvatski" iz njegovih ustiju zvuči dvaputa toli sladko.

U svojem novom djelu opisuje Car riječima pjesničkim načinom "tužne kušnje", kojima je još izvrgnuta naša hrvatska stvar u Istri. Njegova radnja počinje "o osvitu" narodne ideje. Stara je još generacija pod utiskom talijanske kulture, kojoj slipeo pogoduje. Njezin predstavnik Mikšalo, dao je svog sina Camila u Trst, da tamo bude talijanskim žurnalistom, odgaja ga renegatom i samo priekim okom gleda, kako mu sin uzimlje za ženu Hrvaticu Jelku. Nije Mikšalo, iz kojega je pjesnik stvorio krasno ocrtani karakter - čovjek loš, al zaveden je i on. U braći Jelkinoj, župniku Andriću, te pjesniku Mirku i praktičnom politiku Nandi upoznajemo se sa idealnim predstavnicima Hrvatstva. U tom kolu ne fali ni žalostna slika narodnog odmetnika Berta, koji ostavlja ženu i diete, truže i izdaje vlastiti narod i njegovom ga riečju zavadja u protivnički tabor. Za taj je bar tip mogao pisac u žalosnom dru. Krstiću naći živi model.

Ti karakteri čine ekspoziciju drame, koja se logički razvija, vodeći nas i kroz časovite zablude i malodušnost do idealne spoznaje. Kako postaje Camilo žrtvom irredentističke intrige, te gotovo ne nastrada, kako u oči pogibelji spoznaje pravi put, kako ga žena spasava narodu, - sve je to krasno prikazao. Pogibelj, u koju mu dolazi sin, i prkos staroga Mikšale, i on se nadje na koljenima pred Bogom i Hrvatskom.

Lijepo je ocrtan plemeniti župnik Andrić, koji pregara, da odgoji braću, lijepo pjesnik Mirko, koji sokoli sestru u njezinoj borbi, kojega narod bira svojim zastupnikom i koji pruža u odlučan čas ruku pomoćnicu Camilu.

U poletnom nam prizoru crta pisac opreku između idealnog Mirka i realnog politika Nande, od kojih svaki ljubi domovinu na svoj način, a u sam čin upleo je i mnogo uspjelih epizodnih figura, tako vlasnika kavane, koji se podučen iskustvom a iz interesa i od straha pred narodnom snagom u tren oka pretvara iz Talijanaša u Hrvata (imao je pisac i za nj živih primjera), ili opet seljake pučane, koje nam pisac vjerno karakterizuje. A dovodi nam i starca Ličanina. Taj je njekoč sjekao Talijane kod Custozze, a sada da se prehrani, mora u odrodjenoj Istri igrati na "verglecu" talijanske pjesme, na radost narodnih odmetnika.

Sve je to živo i rječito prikazano, svuda je pisac crpao neposredno iz naroda iz žive okolice; od svakoga mjesta dopire do nas topli zadah rodne grude, a opet je čitavo djelo pozlačeno poezijom, kakovu susrećemo samo kod pravih mićenika vila. Nije

vriednost Careve drame u njezinu sadržaju i dramskom efektu - premda djelu ne fali i pozorištne snage - već u njezinoj pjesničkoj dikciji, u njezinoj tendenciji, koja prodire k srcu. I baš jer je pisac htio biti rodoljub, bio je i pjesnik. Domovinska vila odvela ga je po sigurnom putu do gaja Melpomenina. Samo tako možemo si protumačiti duboki utisak, koji je djelo pjesnikovo proizvelo na nas slušaoce i uzdiglo nam srce i orosilo oči. Da i nije nepreporne pjesničke ciene, ono bi za cijelo već kao etnološki prilog bilo od neprocjenice vriednosti za međusobno zbliženje, pak držim, da je s toga upravo dužnost našega Zagreba, koji se rado smatra ponosnim "caput regni", da jednakom djelotvornom ljubavi prati svako kulturno nastojanje diljem čitave nam raztrgane domovine. Željeli bismo stoga krasno djelo Carevo ugledati što prije i na pozornici h r v a t s k o g kazališta i u edicijama zaslužne naše "Matice".

U vrijeme, gdje se eto ponizujemo do pukih imitatora tuđjih nezgrapnosti, gdje cinizam i malodušnost napuštaju svaki rodoljubni rad, gdje nam naše kulturne institucije gotovo stagniraju zbog obćega nehaja, nije zahtjev za rodoljubnom knjigom više puka fraza. Treba stoga, da se i mi svi složimo u jedno kolo, da budemo opet "bus posebnog svojeg cvieta". Budimo umjetnici, al budimo i Hrvati i imajmo vazda na umu krasne pjesnikove rieči: "Dom da sjaji, gorjeti je nama".

Sunce je već bilo na zapadu i rumenilo zadnjim svojim trcima pećine hrvatskog primorja, kad se oprostih od male, drage mi kuće. Mirno prostiralo se je more dolje do mojih nogu. Večernica zatreptila je na nebu. Cvatuće voćke prigibale grane k nama. Blaga večer spuštala se k zemlji, harmonički završujući liepi dan.

O p a t i j a, početkom travnja.

Stj.M.

(OBZOR. Br. 85. Zagreb, 14. travnja 1902. str. 1-2.)